

Eesti Looduskaitse Seltsi

infokiri nr 6/2022

SEPTEMBER 2022

Teemad infokirjas

- Festival ja kokkutulek – järelmõtteid
- Eesti looduse päev
- Liigikaitsekonverents
- Aino Kallase 144. sünniaastapäev
- Seltsi arengustrateegia koostamine
- Loode tammik mitmest vaatenurgast
- Kuuse-kooreüraski tõrje
- Loodusvaatluste maraton
- Osakondade suvised tegemised

*Ükssarvik tähises öös. Seenega. Sööb rohtu.
Autor: Orm Parrest (6-aastane)*

Märgalade festival ja ELKS-i kokkutulek 2022

Loodusfestival „Märgalade tähtsus, elurikkus, ökosüsteemiteenused ja märgalade taastamine“ toimus koos Eesti Looduskaitse Seltsi kokkutulekuga 30.–31. juulil 2022 Pärnumaal Jõulumäe Tervisespordikeskuses. Festivali korraldamist toetas Keskkonnainvesteeringute Keskus keskkonnateadlikkuse programmist.

*Festivalil ettekandeid kuulamas.
Foto autor: Raul Savimaa*

Laupäeva ennelõunal esinesid põnevate ettekannetega Hanno Zingel, Ain Kull, Mati Kose, Marika Kose, Kristel Vilbaste ja Taavi Pae. Samaaegselt toimus lastele neli loodusharidusprogrammi: loodusmatkategevused, loodusvaatluste ABC tegevusring, loodusfotode tegemise õpiõu ja looduskäsitöö õppeprogramm. Pealelõunal olid giididega bussiretked Häädemeeste rannikualadel. Tutvusime

rannamaastikuga Tahkurannast Iklani, käisime RMK Kabli külastuskeskuses ja Kabli matkarajal, Kabli linnurõngastuspunktis, Häädemeeste ja Tahkuranna rannaniidul ning kultuuriloolistes paikades.

Pühapäev algas traditsiooniliselt puu istutamisega. Seejärel tutvusime Pärnu jõe ja Sindi kärestikuga, Tori põrguga ning Tori kiriku ja Eesti Maaelumuuseumite hulka kuuluva Tori hobusekasvandusega. Kokkutuleku lõpetamine oli Tallinna Tehnikaülikooli geoloogia instituudi Särghaua õppekeskuses, kus Kalle Suuroja pidas ettekande sellest, kui rikas on Eesti maavarade poolest.

Festivalil-kokkutulekul oli kohapeal ligikaudu 200 osalejat. Festivali sai otseülekandes vaadata ELKS-i Facebooki lehel ja see on ka järelvaadatav: https://www.youtube.com/watch?v=0B88a-51C_0.

Eesti looduse päev

Selle aasta Eesti looduse päev toimus 13. augustil Lihula lauluväljakul. Hubases kohas kogukonnalaada kõrval oli kokku tulnud üksjagu huvilisi. Päeva juhtis Kaja Lotman. Tervitussõnad lausused keskkonnaminister Madis Kallas, Lääneranna vallavanem Ene Täht ja ELKS-i aseesimees Raul Savimaa. Pikemate huvitavate ettekannetega esinesid ja looduse päevaga seotud teemasid avasid Alex Lotman, luuletaja Peep Ilmet, filmimees Joosep Matjus ning rändaja ja tänavune Eerik Kumari looduskaitsepreemia laureaat Hendrik Relve. Looduslaule Eesti luuletajate tekstidele esitas loodusemees Jaak Tuksam.

Eesti Looduskaitse Seltsi juhatuse koosolek 28. septembril

ELKS-i juhatuse koosolekul 28. septembril olid arutluse all seltsi arengustrateegia, tagasivaade festivalile ja kokkutulekule ning Eesti looduse päevale, talvine aastakonverents, infokirja teemad, ELKS-i toimkonnad, tagasivaade kunstikogu restaureerimisele ja projektid. Juhatuse otsustas osakondadelt oktoobrikuu jooksul küsida, kas kevadsuvel väljatöötatud arengustrateegia kavandile on täiendusi, et see siis sügisel täiskogus kinnitada. Pikem artikkel arengustrateegia väljatöötamisest on ka infokirja käesolevas numbris. Jätkeb kunstikogu restaureerimine. Otsime ka uusi võimalusi eksponeerida kunstikogu näitustel üle Eesti. Otsustati avada arutelu, kas ELKS-i kokkutulek peaks edaspidi toimuma samaaegselt Eesti looduse päevaga, kuna tavaliselt on nende vahe vaid kaks nädalalt. Seltsi aastakonverents toimub 2. detsembril Tartus Eesti Maaülikoolis. Infokirja on plaanis sel aastal veel välja anda, kuna materjali selle jaoks jätkub. Endiselt on oodatud kõik kaastööd loodushoiu teemadel ja ELKS-i osakondade tegemistest!

Seltsi toimkondadest tegutseb aktiivselt metsatoimkond, samuti kommunikatsioonitoimkond infokirja osas. Strateegiatöimkond vedas eest arengustrateegia koostamist ning peab tagama ka sellega seotud edasised arendustegevused strateegia elluviimiseks. Täiendavalt otsustas juhatuse käivitada kultuuri- ja ajalootöimkonna, et paremini kaasajastada seltsi tegemisi kodu-uurimise ja loodushoiuga seotud kultuuripärandi osas. Selle töimkonna eestvedajateks on Anne Nurgamaa ja Tiiu Paloveer. Samuti otsustati käivitada rahastustöimkond ning noorte- ja loodushariduse töimkond. Töimkonnad ootavad liituda soovijaid kõigist osakondadest!

Lühiülevaade liigikaitsekonverentsist

24.–25. augustil 2022 peeti Tallinna Loomaaia keskkonnahariduskeskuses konverentsi „Liigid, nende seisund tänases Eestis – kuidas edasi?“. Konverentsi korraldasid Tallinna Loomaaed, Keskkonnaamet, Keskkonnaministeerium, Keskkonnaagentuur, Eesti Maaülikool ja Tartu Ülikool.

Keskkonnaameti eluslooduse valdkonna nõunik Agu Leivits ütles tervitussõnavõttus, et loodetavasti saab see konverents traditsiooniks; eelmine selline konverents toimus neli aastat tagasi, aga siis muutus elu koroonatõttu teistsuguseks.

Konverentsi esimene päev koosnes kahest sessioonist: liigikaitse tähendus ja suundumused; liikide ohustatuse hindamise tulemused. Teisel päeval oli samuti kaks sessiooni: andmed ja liikide seisundi hindamine; liigikaitse lahendused.

Keskkonnaameti peadirektor Rainer Vakra ütles konverentsi avasõnas, et liigikaitse puhul on oluline üheksa korda mõõta ja üks kord lõigata ning tarkade otsuste tegemiseks on vaja häid alusandmeid, tõendus- ja teaduspõhisust. Vakra lisas, et liigikaitsele tähelepanu vajab iga viies liik, loodus tervikuna meie ümber vaesub ja seda tuleb inimestele veel rohkem teadvustada.

Tiit Maran kõneles oma ettekandes liigikaitse tähendusest täna ja edaspidi. Ta märkis, et liigikaitse puhul on dilemma: kas kaitseme konkreetset seisundit ja vältime muutuseid või tagame looduslike protsesside toimimise, andes liikidele võimaluse ise toimida kõigis seostes ülejäänud elukeskkonnaga. Maran tõi välja kuus väljakutset Eesti kontekstis: liigikaitse kitsas mõtestamine ja sellega tegelemise sihitamine tagajärgedele, mitte ennetamisele ja juurpõhjustele; elurikkuse puudulik mõtestamine üldises kultuurinarratiivis; loodushoiust on kadunud inimnäolisus; loodushoiu süsteem pole kiiresti muutuvast maailmast piisavalt plastiline; rohepöörde kui keskkonnakriisi lahendus ja liigikaitse koht selles; liigikaitse kultuurilistes turbulentsides.

Marani arvates vajab liigikaitse sisu ümbermõtestamist. Ta leiab, et edusammudest hoolimata oleme elurikkuse kaitsmisel ebaõnnestunud ja oluline on arutleda, kuidas minna edasi. Elurikkuse kaitse peab jõudma bioloogilisest keskkonnast probleemide tekkimise juurte juurde ning vaja on rohepöõret kultuuris: peale tulekahjude kustutamise tuleb nende tekkimist ennetada ja peab saama iseenesest mõistetavaks, et tikkudega ei mängita.

Konverentsi esimese päeva vestluspaneelis osalenud Riigikogu keskkonnakomisjoni esimehe Andres Metsoja jutust jäi kõlama mõte, et asi pole selles, et inimesed ei taha loodust kaitsta, vaid selles, et kardetakse homset päeva: näiteks tehakse metsas täna töid, mida pole vaja veel teha, sest kardetakse, mis saab homme.

Agu Leivits arvas, et tänapäeva kiiresti muutuvast maailmast tuleb liikide seisundit uuesti hinnata varem kui iga 50 aasta tagant; pealegi pole IUCN-il mingit reeglit, kui sageli seda tegema peab. Ta leiab, et ülevaade liikide seisundist võiks saada iga-aastaseks, nii et aasta lõpus või alguses oleks kättesaadav vastav raport; nii näeksime meie elurikkuse iga-aastast seisundit.

Konverents on järelkuulata, samuti on veebis üleval kohapeal esitatud posterettekanded: <https://keskkonnaamet.ee/liigikaitse-konverents-2022>.

Tiiu Saar, ELKS-i sekretär-tegevjuhi kt

Aino Kallase 144. sünniaastapäev Sanatooriumi pargis

ELKS-i Tartu osakond tähistas 2. augustil 2022 Tartu Sanatooriumi pargis Aino ja Oskar Kallase poolt hoole ja armastusega püsivaks koduks kavandatud ja teise maailmasõja eel valminud maja juures ning Kallaste poolt maja ümber rajatud, praegu hädasti kaitset vajavas pargis Aino Kallase 144. sünniaastapäeva arvukate ettekannete ja sõnavõttudega. Tähistamise lõpetas arutelu maja ja pargi tuleviku üle ning kaitse alla võtmise vajalikkuse üle.

Esinejad, tervitajad ja sõnavõtjad olid Imbi Paju, Loone Ots, Leena Kurvet-Käosaar, Heidi Iivari, Maarit Leskelä-Kärki, Eino Rantanen, Kalev Sepp, Astrid Saava, Toomas Muru, Enrico Talvistu, Karl-Joosep Pöldsepp, Kalju Konsin ja Irja Alakivi. Kogu üritust saab järelvaadata ELKS-i Youtube'i kanalilt: <https://www.youtube.com/watch?v=uxwLvaleygA>. Varasemad videod, mis rõhutavad Aino ja Oskar Kallase olulisust Eesti rahvuskultuuris ja -kultuurile ning Sanatooriumi pargi pärandit, mis on linna tegevuste ja halbade otsuste tõttu paraku haletsusväärseks seisundisse viidud, leiab siit: <https://www.youtube.com/channel/UCcihyzZdwcGEjiE4jvqcTDg/playlists>. 2. augustil tähistati Aino Kallase 144-ndat sünniaastapäeva ka Helsingis. Loe lähemalt: <https://ainokallasseura.wordpress.com/ajankohtaista/>.

Irja Alakivi, ELKS-i Tartu osakond

Ühiselt Eesti looduse kaitsel

2022. aasta kevadsuvel koostas ELKS kõigi osakondade osavõtul seltsi arengustrateegia aastani 2027. Viieks aastaks on seltsil kolm arengueesmärki: ELKS on mitmekesise liikmeskonnaga aktiivselt looduse kaitsuga tegelev organisatsioon, ELKS on hästi juhitud ja majanduslikult hästi toime tulev organisatsioon ning ELKS on ühiskonnas loodushoiu ja jätkusuutliku ressursside kasutamise teemasid tõstatav ja lahenduste leidmisel aktiivselt kaasa rääkiv osapool. Arengustrateegia koostamine oli vajalik, et seltsi liikmetel oleks ühine vaade, kuidas ELKS saaks iga seltsiliikme panuse kaudu Eesti looduse kaitses parimal viisil osaleda.

Arengustrateegiat koostasime Kodanikuühenduse Sihtkapitali toetusel 2022. aasta arenguhüpet ettevalmistava projekti raames koos arengueksperdiga. Ekspert Lianne Teder viis aprillist juulini seltsi täiskogu liikmetele ja teistele seltsi liikmetele läbi viis seminari, lisaks tehti kodutööna mitu rühmatööd. Arengueesmärkide sõnastamiseks kogusime kokku seltsi liikmete hinnangud seltsi praeguse olukorra kohta. McKinsey organisatsiooni võimekuse hindamise tööriist oli üksjagu keeruline, ent andis siira ülevaate, millisenä seltsi olukorda nähakse.

Seminaril ühiselt kogutud mõtted ELKS-i missioonist. Foto autor: Raul Savimaa

Seminarides ja töörühmades kodutööde tegemisel toimusid tulised ja sisukad vaidlused selle üle, millised on ELKS-i missioon ja visioon ning kriitilised edutegurid oma eesmärkide saavutamiseks. Eeldades, et ELKS-i liikmed viivad aktiivselt ellu seltsi missiooni, on üheks kriitiliseks eduteguriks seltsi liikmeskonna struktuur ja koosseis. ELKS-i aktiivsete liikmete arv peab kogu Eestis kasvama ja hõlmama kõiki vanusegrupe. Kaasata tuleb mitmete valdkondade aktiivseid eksperte. Oluliseks peeti ka mitmekesistel teemadel ühiskonnas, kohaliku omavalitsuse tasandil ja kogukondades aktiivsemat kaasaraäkimist, aktiivset osalemist keskkonna- ja loodusstrateegiate kujundamisel ning koostöö ja kommunikatsiooni arendamist partnerorganisatsioonidega. Seltsi enda toimetuleku parendamiseks on oluline rahaallikate mitmekesistamine, summade suurendamine ning osakondade aktiivne osalemine projektides.

Kollektiivselt valminud seltsi arengustrateegia saab ühiselt veel viimase lihvi lähikuudel. Juuli lõpus festivali-kokkutuleku toimumise ajal kinnitas seltsi täiskogu arengustrateegia põhimõtted. Arengustrateegia ning arengueesmärkide saavutamiseks kavandatud tegevuste ja tulemusindikaatorite täpset sõnastust arutatakse osakondades veel oktoobris. Terviktekstina on see plaanis täiskogu poolt kinnitada sügisel. Iga seltsi liikme arvamus ja ettepanekud on oodatud, et ELKS kannaks jätkuvalt meie pikaajalisi väärtusi ning peaks sammu meie aja loodusprobleemide lahendamise toetamisel.

Raul Savimaa, ELKS-i aseesimees

Loodusretk ajas tagasi ja mõtteid Loode tammiku vajalikkusest

ELKS-i Saaremaa osakond on 2022. aastal ridamisi oma tegemisi sidunud Loode tammikuga. Loode tammik on armastatud koht, kuhu on hea viia suvekülalised ja kust korjata esimesed nurmenukud, ja samas ka koht, kus saab tunda rõõmu liigirikkast puistust. Kuressaarlased armastavad tammikus tervisespordiga tegeleda. Loode tammikusse viib kergliiklustee. See nn rohekoridor aitab inimesel igal soovitud hetkel loodusega koos olla.

Kõik see on teinud Loode tammiku kuressaarlasele parimaks roheliseks akadeemiaks, igal aastaajal looduse tundmaõppimise kohaks. Loode tammikut austatakse kui piiramatute võimalustega loodustemplit. Samas aga kõik, mida Loode tammikus tehakse, on väga avalik. Need tööd, mis võetakse tammikus ja selle ümbruses ette, puudutavad paljusid inimesi kohe. Kardetakse rohkem, kuna teatakse karta. Seega on Loode tammik avaliku huvi all olev objekt ja tööde teostajad peavad arvestama, et iga tehtud asi on kordades hullem, kui ei taheta teha avalikku arutelu tulevaste tööde ja tegemiste üle või kui siiski tehakse, aga inimesi ei teavitata piisavalt tööde tulemustest ja nende tööde vajalikkusest sel objektil.

Siin on suur mõttekoht. Kui palju peavad kogukonnad sekkuma objekti heaolu eest vastutavate riigiametnike töösse? Kas peaksime olema tolerantsemad ning usaldama õppinud ja pika kogemusega vastutavaid ametnikke? Või peaksime iga kivi alt vähki otsima, alati juba eos protestima, et hullem ära hoida? See on tähtis küsimus. Kelle vastu me siis oleme? Riigi, ametnike, kogukonna? Või nii nagu ütles „Kolmes musketäris“ Porthos: „Ma võitlen sellepärast, et võitlen“? Siin on meil riigile palve: ärge kartke meiega, hingelt loodusinimestega, suhelda. Looduskaitseaktivistid ei ole alati

ainult „punarohelised“ või „mürkrohelised“, meiega saab diskussiooni pidada. Me kõik soovime ainult üht: et säiliks loodus ja kauneid looduselamusi saaksid nautida ka meile järgnevad põlved. Edaspidi saavad siinses loos sõna kolm loodusega sina peal olevat inimest – nii saarelt kui pealinnast. Loodan, et see väike arutelu aitab meil oma (au)kartusest üle saada ja lubab mõista, et tuleb kaevikust välja ronida ja koostöös suuri plusse leida. Soovime Eesti loodusele jätkusuutlikkust ja kauakestvust!

Reet Viira, ELKS-i Saaremaa osakonna esimees

Loode tammiku tähtsusest Kuressaarele ja seal olnust-tehtust

Räägiti ikka Loode metsast ja selle kultuurilisest tähendusest. Mudaravilate asutamise ja kümblusvõõraste hulga suurenemise tõttu hakkasid mudaravilate arstid soovutama tervisematku Loode tammikusse ja tagasi, kokku tegi see 5–6 km kõndimist. Loode tammiku ja kogu looduse tähtsust hindasid loodusearmastajad kooliõpetajad. Sellel paigal on suur kultuurilooline tähendus. Seda jätkuvalt tänapäevalgi.

2000. aastate alguses viisin läbi projekti „Loode tammiku elustiku inventeerimine (II)“. Projekti tegevustena uuriti tammiku elustikku ja koostati järgmised uuringud: Loode tammiku taimestiku uurimine ja soontaimede nimestiku koostamine (Tiina Orav); kübarseente leidudest Loode tammikus ja inventuur (Vello Liiv); Loode tammiku samblafloora (Mare Leis); Loode tammiku samblikud (Taimi Piin); Loode tammiku liblikafauna (Erki Õunap); põlistammede dendroloogiline uuring (Alar Läänelaid); Loode tammiku linnustik ja selle uurimine (Veljo Volke). Lisaks koostati ajalooline materjal. Projekti kokkuvõttena korraldati 27.01.2005 avalikkusele seminar „Loode tammik – Läänemere pärl“. Projekti kirjutas Veikko Maripuu. Seminarist osavõtt oli rohke.

Peamiselt põõsarinde ja ka puude raied ning kõrged puupinud tammikus teede ääres äratasid jalutajates küsimusi ja imestust. Ma ei tea, millised on nende tööde tulemused seoses liigilise mitmekesisuse suurendamisega. Kuu aega tagasi seal jalutades hakkasid silma mitmed haavavõsaga alad. Silma ei jäänud noori tammesid, kes võiksid olla järgmised saja-aastased tammiku nimepuud.

Mulle teadaolevalt toimus paari aasta eest Loode tammiku elustiku inventuur. Oleks huvitav selle tulemustega tutvuda. Isiklikult meeldiks mulle ja paljudele seal jalutajatele Loode mets oma rikkaliku hubasust ja varju pakkuva põõsarindega rohkem kui hõre läbipaistev mets.

Maie Meius, bioloog ja loodusgiid

Üheksa korda mööda, üks kord lõika

18. juulil 2022 jalutasime ELKS-i Saaremaa osakonna inimestega mööda Loode tammiku loodusrada. Loodusraja ümbrus oli läbinud kujundusraie. Peamiseks läbiviidud tööks paistis olevat olnud põõsarinde ja madalakasvuliste puude eemaldamine. Raja ümbrusesse olid küllaltki tihedalt

kasvama jäetud esimese ja teise rinde puud, rohuline oli hõre, hoo olid sisse saanud haabade noored juurevõsud.

Mulle jäi arusaamatuks, mis oli tehtud tööde eesmärgiks. Kui RMK soov oli säilitada kaitsealune kooslus metsana, siis miks olid eemaldatud põõsad ja madalakasvulised puuliigid, nagu näiteks viirpuud? Looduslikus metsas on põõsarinne oluline nii mikrokliima kujundajana kui ka paljudele loomaliikidele elupaiga ja toidu pakkujana. Kui tegijate soov oli kujundada puisniit, siis jällegi – puisniidul on samuti olulised erinevad puu- ja põõsaliigid. Puisniidu korral peab hõredam olema ka puistu ja tunduvalt hõredam, kui Loode tammiku raja ümber nägime. Eriti tahan aga siinjuures välja tuua selle, et meie puisniitudel ei ole lastud kasvada juurevõsude moodustajal haavapuul. Puisniitude põlistelt hooldajatelt kuulsime eelmise sajandi 80. aastatel, kui käisime Eesti puisniitudest ülevaadet saamas, et haabadelt kooriti rinna kõrguselt ringiratast ümber tüve kümnekonna sentimeetri laiuselt koor maha, puu jäeti kasvama ja võeti maha alles järgmisel aastal. Rohelistest lehtedest, kus fotosünteesi käigus toodetakse taime toit ehk suhkrud, liigub suhkrulahus ehk puu mahl mööda puu kooreosa teistesse taime osadesse, ka juurtesse. Juurtes, nagu mujalgi taimeosades, on suhkruid vaja eluprotsesside toimumiseks. Kui suhkruid juurde ei tule, kasutatakse juurtes talletatud varusid. Kui näljutatud juurtega puu maha võtta, siis juurevõsusi ei teki; kui juuri ei näljutata, kasvab vana puu maha võtmisel tihe haavavõsa. Haavavõsa on kiire tekkima ka siis, kui kasvavatele haabadele lihtsalt ruumi ja valgust juurde anda. Nii oli olukord ka Loode tammikus.

*Maie Meius, Tiina Elvisto, Reet Viira ja Tiiu Poopuu Loode tammikus.
Foto autor: Tiina Elvisto*

Lisada võib, et tüve kooritakse vajadusel ringiratast ka teistel juurevõsusi andvatel puudel, nagu hallil lepal ja kreegil, kusjuures oluline on, et puult eemaldataks ringiratast peale kogu kooreosa ka selle all asuv üherakuline kambiumirõngas.

Metsa ja puisniidu mitmerindelisuus on asendamatu oluline elurikkuse toetajana, mitmerindelisuus annab paljudele liikidele võimaluse elukohta asustada. Puudel elavad ja toituvad erinevad looma- ja seeneliigid vajavad eri liiki puid, põõsastes elavad ja toituvad liigid aga erinevaid põõsaliike. Valgus- ja niiskustingimuste mosaiiksus võimaldab kasvada erinevatel rohttaimedel, mis on omakorda elu- ja toitumispäigaks meie tolmeldajatele: kiletiivalistele (nende hulka kuuluvad kimalased ja mesilased), liblikatele, mardikatele, aga ka teistele selgrootutele. Elurikkuse hoidmise ja toetamise vajadust rõhutavad kaasajal mitmed strateegilised dokumendid. Meile olulisemad on Euroopa Liidu elurikkuse strateegia aastani 2030 ja vastavad ÜRO dokumendid. Inimese poolt kaitsealadel tehtavad tööd peavad elurikkust toetama, mitte seda ulatuslikult vähendama. Loode tammik on üks meie kaitsealaid.

Veel üks aspekt. Loode tammiku taimestikku on varasemalt uuritud. Raietööde planeerimisel oleks kindlasti pidanud tutvuma seniste uuringutega, et säilitada olemasolevad loodusväärtused. Peame tõsiselt aru pidama, mida saame teha selleks, et teadusuuringud kujundustööde tegijateni jõuaksid.

Sellesuvine käik Loode tammiku raie läbi teinud alale jättis mulje, et raiele eelnev ettevalmistav töö jäi kesiseks. Enne lõikamist jäi üheksa korda mõõtmata.

Puisniitude levikust ja hooldamisest saab hea ülevaate järgmisest raamatust: Kukk, T., Kull, K. 1997. Puisniidud. Estonia Maritima 2.

Tiina Elvisto, Tallinna Ülikooli loodus- ja terviseteaduste instituudi taimeökoloogia dotsent, ELKS-i juhatuse liige

Loode tammikust ja selle taastamisest puisniiduna

Loode tammik on üks väike osa suuremast puistust, mida kutsutakse Loode metsaks. Mulle teadaolevalt on Loode mets kogu suurem puistuuala, mis jääb Sõrve maantee, Kuressaare linna ja Nasva aleviku vahele. Ajalooliselt on tegu olnud karja- ja heinamaadega. Sellele viitavad tänasel päeval ka raietest puutumata metsas jalutades näha olevad üksikud vanad, laia võraga tammed ja männid, mida ümbritseb tunduvalt noorem puistu. Samuti on näha, et Loode tammiku vanad tammed ei ole kasvanud metsana, vaid nad on oma laia võra saanud ainult tänu avarusele, mis on neid kunagi (ja pärast puisniidu taastamist uuesti) ümbritsenud.

Vaade Loode tammikule. Foto autor: Johannes Kõdar

Avatud pidi tammik olema ka veel pärast teist maailmasõda, sest tammiku Kuressaare-poolne osa oli (suurem osa tasandati muinsuskaitseameti loal taastamistöde käigus) tihedalt täis Nõukogude armee kaevikuid, kahuri- ja tankipesasid, et katta turmtulega nii maanteed kui lahte. Tekib küsimus, et miks oleks armee pidanud selliseid positsioone rajama tihedasse metsa, kus ei oleks võimalike sihtmärke näha?

Loode heina- ja karjamaid mäletavad vanemad inimesed nii Kuressaarest kui Nasvalt. Näiteks mäletab minu abikaasa 80-aastane tädi seda, kuidas ta veel Nõukogude ajal käis Loode tammikus loomadele heina tegemas, ning sedagi, kuidas Loode mets (eelkõige just tammiku osa) oli kasutusel ka Kuressaare linnalehmade karjamaana.

Loode tammiku ajaloo puhul on kindlasti oluline, et ala oli kasutusel nii puhkealana kui ka peopaigana. Praeguse parkla koha peal oli kunagi kõrts, mille juurest rajati mereni tänaseni alles olev sirge „Loode maantee“, mis viis kunagise Loode sadamani, mis muidugi Suure katla lahe ringvoolu ja selle kuhjatud setete tõttu pikalt ei püsinud. Sadamast on alles vaid pisike pillirooga kaetud maalapp meres, jäänuk Loode sillast. Pärast sadama sulgemist 19. sajandi lõpus rajati Loode metsa tammiku serva ka peopaik (paviljon), mille rahvasuu ristis Port Arturiks.

*Kooslused Loode tammikus.
Foto autor: Johannes Kõdar*

Hetkel hõlmab Loode metsana tuntud laiem piirkond erinevaid kooslusi. Niitudest saab esile tuua avarad loopealsed, Looderanna rannaniidu ja Loode tammiku enda kui puisniidu. Avatud kooslustest leidub veel madalamaid niiskemaid alasid, soostunud niite, mis on tänaseks kujunenud lääne-mõõkrohuga kaetud soolappideks. Metsaelupaikadest on keskkonnaregistri andmetel teada vanu loodusmetsi, milleks oleks ehk sajandi jooksul täielikult kinni kasvades ja inimõju puududes kujunenud ka Loode tammik, mis pole olemuselt tegelikult looduslik tammik, vaid on hoopis sajandite eest istutatud tammik.

Tammede istutamise ja tammiku hooldamisega tegeles näiteks 1811. aastal Kuressaare linna poolt ametisse määratud metsavaht ning puud pidid plankudena saama osaks tsaari armee laevastikust.

Botaanikud on Looderanna ja ka Loode tammiku korduvalt läbi käidud ning kooslusi on ka korduvalt inventeeritud. Hetkel on (mulle kättesaadavatest) vanim 2010. aastal Sirje Azarovi tehtud inventuur. Viimane, 2019. aastal Oliver Parrest ja Marje Talvise tehtud Looderanna elupaigatüüpide inventuur on Maie Meiuzele tutvumiseks saadetud 10. augustil 2020. Uuesti on plaanis botaanikud Loode tammikusse inventeerima kutsuda alates 2024. aastast, sest siis on taastamise algusest möödunud viis aastat ja saab näha, kas seal tehtust on ka kasu elurikkuse suurenemisele. Soov seda dokumenteerida on Keskkonnaametil, aga kindlasti pakuvad tulemused huvi ka laiemale üldsusele.

Loode tammiku taastasid puisniiduna nii RMK kui praeguse ala hooldaja KIK-i kaasabil. Tihedamas osas (taastatud hooldaja poolt) oli eesmärgiks säilitada nii palju puistut kui võimalik, et ala oleks niidetav ja samas säiliks ka harjumuspärasest puistut matkaraja ümbruses, samuti I ja II kaitsekategooria liikide elupaikades. Kujundamisel oli põhimõtteks, et puisniit tervikuna ei oleks vaid ühtlaselt hõre pargilaadne ala, vaid hõlmaks võimalikult erinevat sisu. Samuti peatas Keskkonnaamet RMK tööd liigniiskel ajal ning andis ka suuniseid, et säilima peab rohkem kui vaid hõre ühtlaste vahedega raiutud puistu. Nagu ütlevad ökoloogid: mosaiikses maastikus peitub elurikkuse võti.

Puid käis Loode tammikus KIK-i projektiga taastatud osas (parkla juurest läbiva tee ja matkaraja ümbruses olev tihedam osa) enne raiet ja ka tööde ajal märkimas Heikki Luhamaa ning tema abilisena ka mina ise. Hõredamas, Kuressaare-poolses osas, mille taastas RMK ja kus minu teada puid algselt ei märgitud, eemaldati kahe raieringiga seal kasvanud noorte haabade ja paakspuuvõsa ning saaresurmaga nakatunud saared, mis olid oma eluringi lõpus. Taastamise põhjuseks oli eelkõige puisniitude kui meie kõige liigirikkamate koosluste karm hääbumine. Kui 20. sajandi alguses oli veel pea igal talul oma metsaheinamaad ja -karjamaad, siis tänaseks on neid üle terve Eesti säilinud vaid u 1000 ha, millest ca kolmandiku moodustavad Laelatu ja Nedrema puisniit mandril. Enne Loode tammiku taastamist hooldati avatuna säilinud ja hetkel ka esinduslikuma välimusega ala samuti puisniiduna.

Senised kogemused puisniitude rasketehnikaga taastamisel, kus puid ei „kaelustata“, näitavad seda, et haabade juure- ja kännuvõsud on tõepoolest kiired tulema, kuid Mario Talvisti taastatud Saaremaa idaosas olevatel puisniitudel, kus hooldamine on kestnud mõned aastad kauem kui praegu Loode tammikus, on need juurevõsud juba taandumas ja suuresti ka kadunud. Oluline on ala järjepidev hooldamine puisniiduna. Haavavõsud niidetakse koos heinaga maha ja juurtest kaob jõud 4-5 aasta jooksul. Erinevalt kibeda maitsega lepast sobivad haavavõsud ka loomadele süüa sisse. Samuti näitab senine praktika, et haab ei ole nii visa kui lepad (nii hall kui sanglepp), mille võsudega võitlemine on võrreldav mütoloogiast tuntud Lerna hüdraga, kelle pea maharaiumisel kasvas asemele mitu uut.

Kevad Loode tammikus. Foto autor: Johannes Kõdar

Käin ise pärast puisniidu taastamist igal aastal korduvalt tammikus kolamas ja seni on mu silmad näinud vaid olukorra paranemist. Vaikselt, aga järjekindlalt on taastumas niidukamar, rohkem on olnud näha erinevaid käpalisi (roheka käokeele puhul isegi rasketehnika jäetud jäljekohas) ning kevadine ülaste öitsemine on igal aastal aina massilisem. Samuti oli 2022. aastal noori haavavõsusi juba silmanähtavalt väiksemal pinnal ja need olid pisemad kui 2021. aastal.

Koosluse täielik taastumine ei ole paari kuu või aasta küsimus. Rohttaimestiku ja niidukamara taastumine võtab vähemalt 5 aastat, taimkatte liigirikkuse suurenemist on aga juba 10–15 aasta jooksul paremini näha. Loode tammiku puhul on hetkel hooldamine suuremal, taastatud alal 2022. aasta seisuga kestnud vaid kolm aastat. Eeldada, et põhimõtteliselt kinni kasvanud võsastunud alal, kus liigirikkus oli hääbumas, on liigirikkus kohe pärast koosluse taastamist võrreldav Laelatu või Nedrema puisniiduga, on ehk liialt optimistlik. Siiski peame lähtuma sellest, et kui ei ole elupaika ennast, ei ole võimalust ka seda vajavatel liikidel.

Nagu eelnevalt mainisin, on äärmiselt oluline, et jätkuks ala hooldamine niitmise teel. Vastasel juhul hakkab ala võsastuma ning kasvab kinni. Sellega kaasneks kaotus eelkõige kooslusele endale, sest liigirikkuse mõttes on vaeseim just kinni kasvanud niit, mis ei ole veel kujunenud mõneks konkreetseks metsakoosluseks ega paku enam ka võimalusi niiduliikidele. Selline protsess, kus niidust kujuneb mets, kestab kauem kui inimese eluiga.

Ühtlasi saan kinnitada, et olles ka ise vestelnud paljude inimestega (kellest mõned on tuntud botaanikud ja ökoloogid, kelle nimed jätan enda teada) nii Kuressaarest kui kaugemalt, on positiivset tagasisidet olnud tunduvalt rohkem kui tõesti väga väheste isikute negatiivseid arvamusi, kuigi mõni negatiivne arvamus on olnud tõesti õige ja andnud põhjust õppust võtta. Argumenteeritud ja konstruktiivne kriitika on alati oodatud – see on edasiviiv. Samuti on endiselt võimalik jalutada Loode metsas, aga selleks tuleb ette võtta juba natuke pikem tiir ning liikuda tammikust Looderanna ja Nasva poole. Soovitav on eelnevalt tutvuda kehtiva kaitsekorraga, et mitte sattuda sihtkaitsevööndis pesitsevaid merikotkaid valel ajal segama.

Pikemalt on Loode tammiku ajaloost ja selle taastamisest kirjutanud ka RMK looduskaitse spetsialist Ants Animägi RMK loodusblogis. Tema tekste on huvitav lugeda olnud ka mul endal ning need leiab siit:

- 1) <https://www.rmk.ee/metsa-majandamine/loodusblogi/loode-tammiku-puisniidust>;
- 2) <https://www.rmk.ee/metsa-majandamine/loodusblogi/loode-tammikus-jatkub-puisniidu-taastamistoo>.

Loode tammik kevadel. Foto autor: Johannes Kõdar

Johannes Kõdar, Keskkonnaameti maahoolduse büroo ametnik

Kuuse-kooreüraski tõrjest Elvas

ELKS-i Elva osakond on käesoleval aastal alates aprillikuu lõpust intensiivselt tegelenud kuuse-kooreüraski tõrjega Elva linna parkmetsas. Üles on pandud 30 pilupüünist. Juba neljas aasta hooldavad ja vahetavad feromoonide osakonna liikmed. Püüniste ja feromoonide soetamist rahastab Elva vallavalitsus. Elva osakond korraldab üraskitõrjet 15 püünisega ka Lääne-Virumaal Porkuni järve kallastel kuuskede säilitamiseks; rahastab Tapa vallavalitsus. Porkunis korraldab osakond ka metsakaitse õppepäeva. Osakonnas on kolm kõrgema metsandusliku haridusega kogenud spetsialisti.

Käesoleva aasta ilmastik on olnud kuuse-kooreüraski levikuks soodne. Püünistes oli suve jooksul rikkalik „saak“. Juulikuu ja augusti palavad ilmad soodustasid üraskite teise põlvkonna arengut. Vahetasime püünistes uued feromoonid ja „saak“ oli jälle rikkalik.

Seda tööd tuleb jätkata igal aastal, sest ümbruskonna metsades mingit tõrjet ei toimu ning üraskid võivad tuule ja õhuvoolude abil kaugele levida – kinnistute piire nad ei tunnusta.

Elva parkmetsad on osakonna suur huviobjekt. Varasematel aastatel valmistasime ja panime üle ligemale sadakond pesakasti, hoiame silma peal kõikidel planeeringutel linna looduses. Teadaolevalt on Elva ainus linn Baltikumis, kus otse linna südames kasvab looduslik mets.

Maido Urbas, ELKS-i Elva osakonna esimees

Loodusvaatluste maraton Kuusikul

Tartu Ülikooli loodusmuuseumi ja botaanikaia eestvedamisel algas Loodufestivali traditsioon 2015. aastal. Esmalt toimus Loodusfestival ainult Tartus, 2018. aastal laienes aga üle-eestiliseks. 2018. aastal toimus Loodusfestivali raames esimene üle-eestiline loodusvaatluste maraton, seega 2022. aastal toimus juba viies üle-eestiline loodusvaatluste maraton.

Ühepäevikulisi ei saanud tähelepanuta jätta.

Foto autor: Terje Villem

2018. aasta jaanuaris pöördus Loodusfestivali korraldustoimkond erinevate loodushariduskeskuste poole üle Eesti, eesmärgiga äratada huvi enda kodukoha looduse vastu ja pakkuda huvilistele võimalust 24 tunni jooksul kindlas kohas registreerida võimalikult palju liike.

Keskkonnaametil Raplamaal ühtegi looduskeskust ei ole, kuid keskkonnahariduse spetsialistile Maarika Männilile idee meeldis ning ta pöördus abipalvega ELKS-i Rapla osakonna poole. Ideed toetasid ka Monika Laurits-Arro ja Marit Kivisild Keskkonnaametist ning koos leiti, et Kuusiku võiks olla sobilik paik loodusvaatluste maratoni läbiviimiseks. Kuusiku külavanem Ants Kuningas pakkus staabi asukohaks välja tema omandis oleva Kuusiku mõisahoone ning Terje Villem oli kohe nõus organiseerima juhendajatele toitlustuse ning soovi korral ka võimaluse ööbimiseks mõisahoone põrandal.

Vaatluskohtade hulk on pidevalt suurenenud. 2018. aastal toimusid loodusvaatluste maratonid 16 kohas üle Eesti, tänavu registreeriti vaatlusi juba 42 kohas. Viie aasta jooksul on registreeritud vaatlusi 118 kohas üle Eesti. Kõigil viiel aastal on loodusvaatluste maraton toimunud Raplamaal Kuusiku ning Valgamaal Kungi vaatluslal.

Üle-eestilised loodusvaatluste maratonid numbrites

- 2018. a: 16 vaatlusala, 2300 vaatlust, maratoni sündmustel osales üle 200 inimese.
- 2019. a: 30 vaatlusala, 4100 vaatlust, maratoni sündmustel osales üle 500 inimese.
- 2020. a: 32 vaatlusala, 4500 vaatlust, maratoni sündmustel osales üle 250 inimese.
- 2021. a: 41 vaatlusala, 7642 vaatlust, maratoni sündmustel osales ligi 600 inimest.
- 2022. a: 42 vaatlusala, 7180 vaatlust, maratoni sündmustel osales üle 360 inimese.

Alustan kõige tähtsamast, see tähendab vaatlejatest. Maratoni sündmustel Kuusiku vaatluslal on osalenud kokku vähemalt 160 inimest, kellest lapsi on olnud ligi 60. Kõige rohkem osalejaid oli esimesel ja teisel aastal, vastavalt 67 ja 89 inimest. Järgnes kaks korona-aastat, kui osalejaid oli umbes 30. Sel aastal oli osalejaid 36. Kõigil viiel aastal on osalenud 3 inimest korraldustiimist ning 3 last. Vähemalt 2 korda on osalenud 45 inimest. Osalejatest umbes veerand on olnud Kuusikult ning teine veerand mujalt Rapla vallast. Rohkem kui 10 osalejat on olnud veel Tallinnast ja Tartust.

Teistest maakondadest on osalejaid olnud Läänemaalt, Järvamaalt ja Viljandimaalt. Väljastpoolt Eestit on olnud üks osaleja – Austraaliast!

Viie aasta jooksul on kõige rohkem kirja pandud taimeriigi esindajaid, täpsemalt 387 liiki. Loomariigi esindajaid on kirjas 332 liiki ning seeneriigi esindajaid 85 liiki.

Taime- ja seeneriigi esindajaid on sellevõrra lihtsam kirja saada, et need ei jookse eest ära. Teisest küljest on mõningal juhul nende määramiseks vaja kasutada luupi või isegi mikroskoopi. Tõsi, ka mõningate putukate, näiteks pisiliblikate ja pisitigude määramiseks on tarvis mikroskoopi.

Vee-elustiku uurimine oli väga populaarne.

Foto autor: Marit Kivisild

Neljal aastal viiest on osalenud erinev taimespetsialist ning siis on kirja saadud üle 200 taimeriigi esindaja. Uusi taimeriigi esindajaid on igal vaatlusaastal juurde tulnud. Eelmisel aastal olid kohal ka brüoloogid (sammalde spetsialistid), seetõttu tõusis vaadeldud sammalde liikide arv seniselt 2-lt 42-ni. Tänavu jõudsimel esmakordselt vaadelda taimi ka metsas, mis selgitab suhteliselt suurt uute taimeriigi esindajate lisandumist. Sellel aastal olid kohal lihhenoloogid (samblike spetsialistid) ja ka seenespetsialist ning tänu neile kasvas seeneriigi esindatus 10-st liigist 85 liigini. Kuusikul registreeriti ka kaks III kaitsekategooria samblikuliiki.

Loomariigi esindajate kirjapanekuga on keerulisem. Selleks, et liiki kirja saada, tuleb olla õigel ajal õiges kohas ning peab looma (imetaja, linnu, putuka) ka ära tundma. Kui ühepäevikulisi on korraga lendamas nii palju, et õhk on must, siis loomulikult ei jää need märkamata.

Ööliblikate kindlaks tegemiseks on tarvis vastavat püügitehnikat ja loomulikult teadmisi. Lisaks peab olema liblikate lendamiseks sobiv ilm. Eelmisel aastal sadas vihma ja siis jäi ööliblikate püük üldse ära. Üle-eelmisel aastal liblikaid lihtsalt ei lennanud. Sellel aastal lendas liblikaid kenasti ja määrati 74 liiki liblikaid, kellest üle kahe kolmandiku olid uued liigid.

Koondtabel peegeldab kenasti konkreetsel aastal osalenud spetsialistide olemasolu. Esimesel kahel aastal osales juhendaja, kes tundis nii päevaseid putukaid kui ööliblikaid. Teine juhendaja tundis hästi nii imetajaid, linde kui tiguseid. Nendel aastatel on registreeritud rohkem imetajaid, linde, limuskeid ja ka muid putukaid peale liblikate. Teisel aastal oli kohal ka malakoloog (limuste spetsialist) ja seetõttu registreeriti teisel aastal oluliselt rohkem limuseid. Viimasel aastal said pooled imetajaliigid määratud tänu nahkhiirte uurijale.

Varjatud eluviisiga tait sai kirja kõigil aastatel. Foto autor: Marit Kivisild

Viimasel aastal registreeritud samblike ja seente liikide arv näitab vastava spetsialisti olemasolu. Eelmisel aastal olid kohal sammalde spetsialistid, kuid teisi õppinud biolooge ei olnud, mistõttu on registreeritud rohttaimede arv kaks korda väiksem kui teistel aastatel.

Viie aastaga on Kuusiku vaatlusosal registreeritud kokku 800 liiki. Vee-elustikku on küll paaril aastal uuritud, kuid sellega tuleks põhjalikumalt tegeleda. Senini on enamik vaatlusi registreeritud Kuusiku mõisa ümbruses ja pargis. Vaatlusala sisse jääv mets on praktiliselt uurimata. Putukate uurimist tuleb jätkata, neid on kindlasti veel palju leidmata. Tuhandenda liigi registreerimine võiks juhtuda 2–3 aasta pärast.

Tänu spetsialistidele sai kirja 68 samblikuliiki.
Foto autor: Terje Villem

Tabel1. Kuusiku vaatlusosal loodusvaatluse maratoni raames vaadeldud liikide arv aastatel 2018–2022

Rühm	2018		2019		2020		2021		2022	
	liike	liike	uusi	liike	uusi	liike	uusi	liike	uusi	
loomariik	164	167		77		66		154		
putukad, sh:	65	68	46	19	13	15	6	89	62	
liblikad	33	39	28	13	9	1	0	74	56	
teised	32	29	18	6	4	14	6	15	6	
linnud	64	60	10	49	3	45	2	54	3	
limused	12	24	15	2		3		2		
imetajad	11	10	4	4	2	2		6		
ussid	4	1		0		0		0		
kahepaiksed	3	3		2		1		2		
kalad	3	0		0		0		0		
vähilaadsed	2	1		0		0		0		
ämblikulaadsed				1	1	0		1	1	
seeneriik	3	2		0		5		82		
samblikud	1	0		0		5	5	68	62	
seened	2	2	2	0		0		14	13	
taireriik	213	221		210		170		250		
rohttaimed	181	179	43	164	9	89	9	170	32	
puud (pöösad)	25	34	10	33	2	32	9	42	7	
samblad	1	0		2	1	42	40	27	6	
eostaimed	6	8	3	11	3	7		11		
Kokku	380	390	133	287	34	241	71	486	186	

Täna juhendajaid ja organisatooreid: Aat Sarv, Allan Selin, Annela Ehvest, Ants Kuningas, Ave Suija, Ede Oja, Helerin Väronen, Jaanus Uibo, Kaido Kärner, Kalev Tihkan, Keiti Väliste, Lauri Lutsar, Maarika Männil, Madis Reimund, Mare Leis, Mari Leppik, Marit Kivisild, Monika Laurits-Arro, Peep Männil, Rauno Kalda, Reet Kristen, Sander Loite, Terje Villem, Thea Kull, Tiiu Kupper, Tõnu Ploompuu, Uudo Timm, Viio Aitsam. Suur tänu kõikidele osalejatele!

Jüri Kõiv, ELKS-i Rapla osakonna esimees

Alutaguse osakonna meelikõitev retk valgesse öösse

Öövalgus ja -pimedus on inimest aegade algusest lummanud, olgu siis püha riitus või lustlik pidu. Laupäev, 20. august oligi mitmes mõttes paslik päev saada osa sündmustest, mis leidsid aset sel sumedal õhtul ja imelisel ööl Tartu vallas Elistvere mõisapargis, kus sai pidada nii loomapargi sünnipäevapidu, mõelda sedavõrd tähtsal päeval sügavuti oma riigile, kui ka vaadata põlispuude vaikuses endasse.

Pimeduse saabudes läitsid tunnustatud valguskunstnikud vanas mõisapargis valgusinstallatsioonid. Kui päike oli loojunud, süttisid 25 valgusmängu, mida sai ööpimeduses puulehtede sahinas nautida kaugelt üle kesköö ja millest said osa nii päris väikesed kui ka suured. Loomalembestel oli võimalus õhtuhämaruses metsaasukate tegemisi jälgida.

Elistvere „Valge öö” programm „Maailma loomine” tegi sügava kummarduse meie esiisadele- ja -emadele selle maailma eest, kus me praegu elame. Soome-ugri, Eesti ja Ukraina ning ka Jaapani pärimusmuusikud aitasid oma ainulaadsete viisidega olnud ja olevat maailma mõista. Õhtujuhina astus üle meie oma mees Einar Juuse. Saime nautida talle omaseid toredaid ütlemisi ja asjakohaseid lausumisi.

Muusikalist külakosti pakuti lausa kahel laval – pealaval ja metsalaval. Galakontserdil astusid üles Kadri Allikmäe, Eva Mitreikina, Sander Mölder, muusikaline kollektiiv AR-GOD, Anna Makeevi ja Sakiko Ishii duo, Ruslan ja Rute Trochynskyi ning Mari Kalkun. Muusikalised etteasted paelusid pärimusmuusika sõnumite ja hinge puudutava tunnetusega. Kõik esinejaid said sooja vastuvõtu osaliseks. Ruslan Trochynskyi soojad ja lihtsad sõnad „olla ikka see, kes sa oled ... märka oma lähedast ...” jõudsid kindlasti paljude hingesoppidesse. „Valge öö” tipphetkeks oli Mari Kalkuni ja Sander Mölderil just selleks puhuks kirjutatud sügav-südamlik lugu „Maailma loomine”, mille esmaettekannet oli kontserdil kõigi üles astunud muusikute osavõtul.

Ööpimeduse imelises valguses pakuti Elistvere loomapargi 25. sünnipäeva puhul kõigile sünnipäevatoriti. Maitsvat kohvi-kooki pakkus Sagadi kohvik.

*Valgusinstallatsioonid Elistveres.
Foto autor: Viive Kaalik*

Valgusinstallatsioon Elistveres. Foto autor: Riina Suuban

Palju tänu RMK rahvale hingpuudutava õhtu eest ja suur aitäh ELKS-i Alutaguse osakonna eestvedajale Anne Nurgamaale ja Eiki Reisid OÜ-le, kes selle retke võimalikuks tegid.

Anne Krivan, ELKS-i Alutaguse osakonna liige

A. Kitzbergi nim osakonna loodusreis Põhja-Poola

8.–13. augustil 2022 avastasime Põhja-Poolat. Meie reisikorraldajaks oli Tiit Reisid ja giidiks ikka meie Kati, kellega koos juba mitmeid paiku külastatud.

Esimese pika sõidupäeva lõpuks jõudsime Olsztynisse, kuhu jäime öömajale. Hommikul jõudsime omal käel veidike linna uudistada. Mitmed meist olid selles Koperniku linnas 12 aastat tagasi koos Katiga juba käinud. Tasus ikka tookord Koperniku läikivat nina silitada!

Teisel hommikul alustasime sõitu Elblągi kanali poole. Tegemist on ühega Poola seitsmest imest. Kanali rajamist sundis tagant Preisimaa arenev majandus 19.sajandi alguses, kui suurenes vajadus kaupu ja tooraineid transportida. Saksa insener Jacob Steenke sai ülesandeks rajada Balti merd ja Lääne-Masuuriat ühendav veete. Umbes 80 km pikkusel veeteel leidub nii lüüse kui ka unikaalseid ülesõite mööda raudteed, kõrguste vahe kanalis on umbes 100 meetrit. Tegime laevasõidu ja kogesime ise, kuidas laevad vahepeal mööda maad liiguvad. Päris põnev tunne oli, kui algul paistis laeva aknast vesi ja siis äkki muru. Ja laeva ninas seistes oli tunne, nagu tõuseks taevasse!

*Mikołaj Koperniku (1473–1543) skulptuur Poolas.
Foto autor: Eve Raska*

Lüüs. Foto autor: Eve Raska

Lüüse läbimas. Fotode autor: Eve Raska

Lüüse läbimas. Fotode autor: Eve Raska

Pärast laevasõitu jalutasime Elblągi linnas. Enne Gdynia linna ööbima sõitmist vaatasime üle koha, kus on Poola kõige madalam punkt alla merepinna.

Kolmapäeva hommikul kohtusime oma toreda kohaliku giidi Anjaga ja tegime tiiru Gdynia sadamas. Gdynia on endine kašuuibide kaluriküla, mis praeguseks on kasvanud suureks sadamalinnaks.

Gdynia sadamas seisab teise maailmasõja ajal Poola mereväes teeninud suur sõjalaev Błyskawica, mis oli ehitamise ajal 1935. aastal üks kiiremaid ja paremini relvastatud hävitajaid. Praegu on laev avatud muuseumina. Samas sadamas seisab ka teine muuseumilaev – Dar Pomorza. See on 1909. aastal ehitatud täisvarustuses purjelaev, mis on olnud õppelaevaks Poolas, Saksamaal ja Prantsusmaal.

Poola madalaim punkt.
Foto autor: Eve Raska

Edasi viis tee Sopot linna, mida meie teame põhiliselt lauluvõistluse kaudu. Tegemist on kuurortlinnaga, kus alaliselt elab umbes nelikümmend tuhat elanikku, aga kus suvel kasvab see arv kümnekordseks. Sopot on keskmine niinimetatud kolmiklinnast Gdynia-Sopot-Gdańsk. Suvitajaid meelitavad pikad valged liivarannad. Jalutasime muulil ja olime üllatunud sellest, et linna muruplatsid pargis olid metssigade poolt üles songitud.

Teise maailmasõja lõpus hävis Sopot linna venelaste pommirünnakute tõttu 10%, samas kui Gdański linnast jäi ainult 10% alles. Tegime ringkäigu Gdański vanalinnas. Vanad tänavad ja majad on seal taastatud, kuid giid Anja väitis, et ainult fassaadid on ilusad: kui hoovide poolt vaadata, siis on need tavalised betoonehitised. Aga see tänavapoolne taastamine on neil seal hästi õnnestunud – imeilusad majad!

Kalurinaine, kes ootab oma meest merelt.
Foto autor: Eve Raska

Sopoti linna vaated. Fotode autor: Eve Raska

Neljapäevase reisi sihtkoht oli Heli poolsaar. See on Poola rannikujoone noorim osa; veel u 300 aastat tagasi oli tegu väikesaartega, mille tuuled ja meri liiva kandes aastatega üheks sulatasid. Praegu on Heli poolsaar madal kitsas umbes 35 km pikkune maasäär. Hel on tõeline suvitajate ja surfarite paradüüs. Juba maikuus pargitakse rannaäärele kilomeetrite kaupa autosuvilad ja -haagised, lahkutakse alles septembris.

Gdansk. Fotode autor: Eve Raska

Meie külastasime Gdański ülikooli okeanograafia instituudi väljaama, mis tegeleb hallhüljeste uurimise ja rehabiliteerimisega. 1992. aasta märtsis leiti siit rannast kurnatud ja haavatud hüljes, kes sai nimeks Balbina. Tema jaoks rajati basseini. Hiljem osutus, et tegemist on hülgepoisiga, ja nime lõpust võeti ära a-täht. Selgus ka, et Balbin oli Heli poolsaarele jõudnud Eesti rannikult. Praegu Balbinist enam pole, aga on tema järeltulijaid ja veel kaks Eesti päritolu hüljest. Keskuses ravitakse

viga saanud hallhülgeid ja terved hülged lastakse merre tagasi. Meil natuke ei vedanud ka – just sellel päeval olid kaks basseini hoolduses ja küllastajatele vaatamiseks oli avatud ainult üks.

Jalutasime Heli maasääre tippu, kus saavad kokku Balti meri ja Pucki laht. Paremat kätt jäi imeilus liivane rand ja vasakule sõjaväerajatised endistest piirivalveaegadest.

Pärastlõunal sõitsime Łebasse – maa ja vee, tuulte ja liiva maale. Külastasime Słowiński rahvusparki (üks 23st Poolas asuvast rahvuspargist ning üks kahest mereäärsest rahvuspargist Poolas). Słowiński rahvuspark loodi eelkõige kaitsmaks unikaalseid liikuvaid liivadüüne, mis nihkuvad aastas 5–10 cm sisemaa poole. Võtsime ette retke sinna düünidele.

Õhtusöögiks maitstesime kašuubide rahvustoitu *pierogi*'sid. Need on põhimõtteliselt nagu pelmeenid, aga igasuguste erinevate täidistega. Meile pakuti neid kala-, liha-, seene- ning kartulijuustutäidisega. Väga maitavad olid.

Gdanski ülikooli okeanograafia instituudi välijaam.
Foto autor: Eve Raska

Düünid Słowiński rahvuspargis . Foto autor: Eve Raska

Kašuubide vabaõhumuuseum.
Fotode autor: Eve Raska

Neljapäeva hommikul jätkasime uudistamist Słowiński rahvuspargis ning külastasime kašuubide vabaõhumuuseumi. Sellesse paika oli kokku toodud eri ajastute ja erinevate otstarvetega hooneid, nii nagu meie vabaõhumuuseumis.

Pärast lõunasööki vabaõhumuuseumis jätkasime reisi Malborki suunas. Külastasime Malborki linnust, mis asub Wisła harujõe Nogati kaldal. Linnus rajati Teutooni ordu korraldusel, et tugevdada piirkonnas oma kontrolli. Ehitustöödega alustati 13.sajandil, kuid lõpule jõuti alles 230 aastat hiljem. Linnus oli sõjaline, administratiivne ja majanduslik tsentrum, kus ligi 150 aastat asus Teutooni ordu keskus. Tegu on ühe maailma suurima tellistest ehitatud linnusega, mis on aastate jooksul näinud kroonitud päid, olnud tunnistajaks mitmetele sõdadele ning jäänud teise maailmasõja järel varemetesse. Tänapäevaks on see suuresti üles ehitatud, suuremad tööd lõpetati alles 2016. aastal.

Malborki linnus.

Foto autor: Eve Raska

Malborki linnus ja kirik. Fotode autor: Eve Raska

Meie giid Magda rääkis, et kui kirik ja linnus olid varemetes, siis käisid kohalikud seal lihtlabaselt vargil ja viisid minema kõiksuguseid väärtuslikke asju. Kui taastama hakati, siis tehti ajakirjanduses pöördumine, et inimesed tagastaksid kunagi kirikule ja linnusele kuulunud vara. Vastuseid tuli null – mitte keegi ei pidanud vajalikuks midagi tagastada.

Põhja-Poola on avastamist väärt ja oma imeilusate liivarandadega eelkõige suvitamist väärt. Võtke teekond ette ja te ei kahetse!

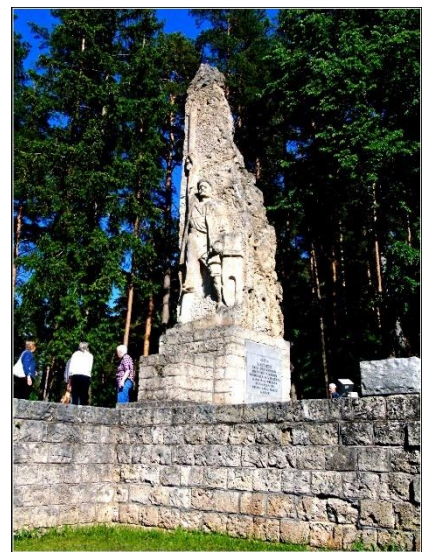
Eve Raska, ELKS-i A. Kitzbergi nim osakond

Tartu osakonna reisirid Gauja rahvusparki, Põltsamaale ja Narva

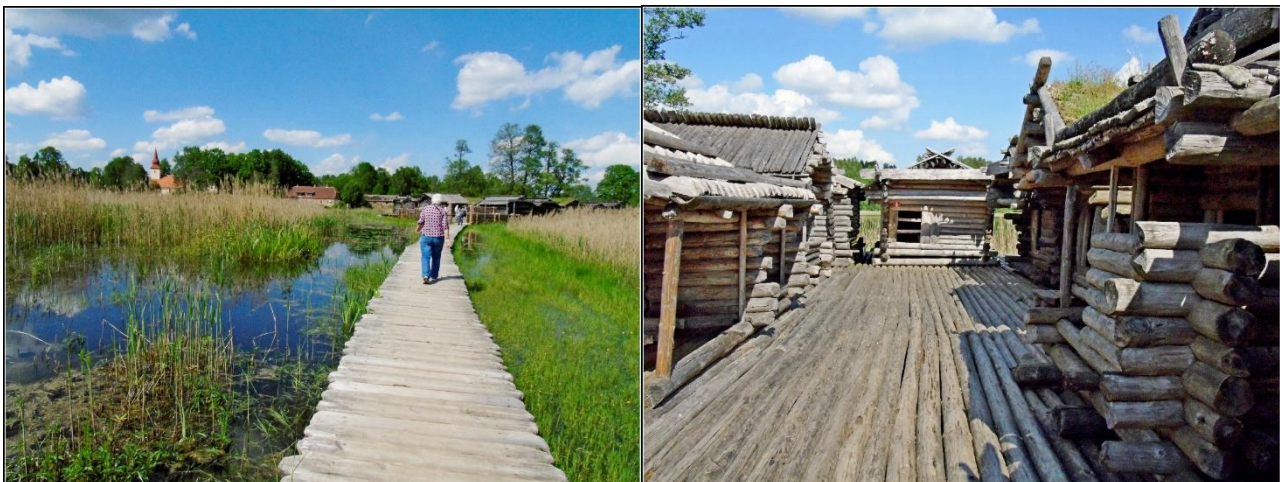
ELKS-i Tartu osakond on sel suvel korraldanud kolm õppereisi: Läti Gauja rahvusparki, Põltsamaale ja Narva. Retkede läbiviimist toetas SA Keskkonnainvesteeringute Keskus.

Gauja rahvusparki külastust planeerisime juba mitu aastat, aga teoks sai see koroonatõttu alles sellel suvel. Nägime teeäärseid puutumata metsi, kus ei paistnud silma ühtegi koristamata lageraie. Meid võlusid Līgatne liivakivipaljandid ja koopad, metssead, ilvesed, karud, piisonid ja koerhant looduspargis.

Līgatne punker – seda peab küll ise nägema! Autentse interjööri ja sisseadega nõukogudeaegne ülisalajane kaitserajatis tuumasõja korral, mõeldud Läti kommunistlikule eliidile. Seda reisi tasus ette võtta juba ainuüksi Āraiši järvelinnuse pärast – vanade latgalite 9.–11. sajandi elupaik järvesaarel, ehtne palklinn. Reis oli hariv – nägime killukest naaberriigi kaunist loodusest, loomastikust, elustikust.

Läti ja Eesti Vabadussõja meestele pühendatud võidusammas Ellite koopa juures. Foto autor: Otto Kuus

Āraiši järvelinnusele viiv ajutine tee, mis korjati ohu korral kokku. Iidsed majakesed on taastatud iidset ehitusviisi jälgides, ilma ühegi raudnaelata. Fotode autor: Otto Kuus

Zvärte liivakivipaljand on Amata jõe kaldal. Ellite koopa juures nägime Devoni lademe kihistuste rikkalikke värve.
Fotode autor: Otto Kuus

Põltsamaa – rooside, sildade, parkide ja veini väikelinn. 19. juuli – kõige ilusam aeg. Roosimaa oli õites, pargid lopsakalt rohelised. Tegime pika ringi Ants Paju rajatud Sõpruse pargis. Karl August Hermanni mälestussamba juures meenutasime tema osa Eesti kultuuriloos. Käisime linnuses, muuseumis ja kirikus ning ka veinikeldris kuulsaid Põltsamaa veine degusteerimas. Jalutasime 5000 roosipõõsaga roosiaias.

Kõigile üllatuseks oli Kamari veehoidla nagu väike meri oma ujumis- ja sportimisvõimalustega. Hoolimata mõnest vihmasagarast läks päev korda ja möödus – nagu alati – rõõmsas meeleolus.

Põltsamaa kirik. Foto autor: Otto Kuus

Põltsamaa. Fotode autor: Otto Kuus

18. august – **Narva**. Üle-eelmisel päeval viidi ära tank. Kartsime pahameelt ja möllu Putini-meelsete poolt. Narva oli aga rõõmus, rahulik ja töökas.

Narva on pika, raske ja huvitava ajalooga piirilinn, mis kuulub Eesti vanemate ja suuremate linnade hulka. Nägime ilusal promenaadil jalutades jõelaiuse kaugusel Venemaad, kaugelt kaunis. Laskusime alla Hahni trepist, jalutasime läbi silla alt, saime ühele fotole Hermanni kindluse ja Jaanlinna. Sealsamas oli uus rannakohvik vaatega jõe, mis oli kahjuks suletud. Puude all kõrgus Põhjasõjas Rootsi võidu auks püsitatud ausammas Rootsi lõvi.

Käisime uhkes Narva Aleksandri kirikus, kus vaatasime Narva ajaloost videoinstallatsiooni „Taevas Narva kohal“. Sõitsime liftiga 6. korrusele, kus sai Narvat igast suunast näha. Tegime põgusa tutvuse Narva kolledžiga ja lõunatasime sealses kohvikus nimega Muna. Ilus vaade avanes Kulgu sadamast nn Narva merele. Kauguses kõrgusid Balti soojuselektrijaama korstnad ja tuhamägi. Tallinna Tehnikaülikoolis tehakse uuringuid tuha kasutamiseks majanduses. Kohapeal tegutseb Ragn-Sells. Uudistasime eemalt piki jõekallast kulgevat „pilpaküla“, aga aeg ei võimaldanud kohapeale minna.

Kamari veehoidla. Foto autor: Otto Kuus

Narva ja Jaanlinna linnus. Foto autor: Otto Kuus

Narva Aleksandri kirik. Fotode autor: Otto Kuus

Mitmed meie hulgast ei olnud Narvas kunagi käinud, paljud aga polnud käinud 300 aastat tagasi rootslaste rajatud Victoria bastionis. Saime teada, et Victoria bastionis talvitub Eesti suurim nahkhiirte koloonia. Elamuse jätsid kasemattides olevad näitused – tulistavad ja püsse laadivad sõdurid, tohterdamine, Kreenholmi daam kassiga, isegi mundris Vene soldat – ja ekskursioonijuhil huvitavad selgitused. Aga – laest tilkus külma vett ja pikad seelikud lohisesid mööda märga põrandat. Seega riietus olgu soe ja igati vastav!

Narva Victoria bastion. Foto autor: Otto Kuus

Bastioni kohal on Pimeaed. Kahjuks ei jäänud meil seal jalutamiseks aega. Kreenholmi väravad olid restaureerimistöde tõttu suletud. Meenutasime selle maailmakuulsa vabriku õitseaegu, mil masinad töötasid ja väledad naised masinate vahel liikusid.

Narvas hoolitakse oma linnast – raekoda oli tellingutes, väljakuid ja tänavaid renoveeritakse. Ikka tuli siin-seal ringi sõita või ei olnud üldse sissepääsu. Ei tea, kuidas seesmiselt, aga väliselt oli linn tõesti rahulik, töökas ja rõõmus. Need inimesed, kellega meie kokku puutusime, olid eestlased või valdasid eesti keelt.

Narva ja Narva-Jõesuu külastamine ühel ja samal päeval ei ole õige. Narva vajab rohkem aega – paljud kohad jäid meil käimata ja vaatamata (Vaba Lava, osa promenaadist, Pimeaed, Vana-Narva makett), sest ruttasime laevale.

Kell viis õhtul sõitsime laevaga Caroline Narva-Jõesuusse. Nautisime avaraid vaateid kallastele kahel pool jõge. Tanki kohal oli lillemeri ja ümberringi palju autosid. Venepoolne kallas oli rahulik ja metsarikas. Piiri märkisid punased pallid keset jõge – sõber, ära mine!

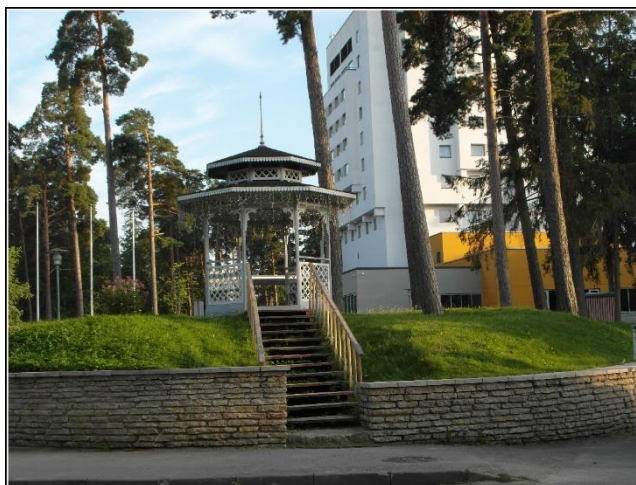
Laevaretk Narva jõel. Fotode autor: Otto Kuus

Päev oli olnud palav ja väsitav. Reipuse tõi tagasi tund puhkust ja suplust meres. Rahvast oli uskumatult palju, vaevalt leidsime bussile koha. Narva-Jõesuu rand on ajastutest hoolimata olnud alati populaarne. Ega asjata ole teda nimetatud Põhjamaade Rivieraks. Tänavate võrk meenutab linna algusaegu, ehkki sõda, nõukogude võim ja eriti taasiseseisvumise algusaastad hävitasid kõik pitsilised ja puunikerdustega majad. Tuntust kogub aga uus spaa-arhitektuur, loomisel on stressimaandamise keskus.

Vaade Narva jõelt. Foto autor: Otto Kuus

Kuulsad on Narva-Jõesuu silmud. Meil aga ei õnnestunud neid saada, sest jõudsimme linna liiga hilja õhtul. Küll aga oli aega jalutada Pimedas pargis Aia tänaval ja nautida lumtavat vaadet merele.

Narva-Jõesuu. Foto autor: Otto Kuus

Tagasiteel sõitsime läbi Meriküllast, kust oli äsja ära viidud militaarne mälestusmärk Vene dessantnikele. Giid Eha kõneles sellest täpsemalt. Jõudsimme tagasi hilisõhtul, selja taga palav ja väsitav, kuid muljete- ja teadmisterohke hariv päev.

Kõigil kolmel reisil oli meiega meie oma seltsi liige Eha Lambing – erudeeritud, palju lugenud, palju näinud, haruldaste teadmiste ja mälu giid. Aastaid oleme sõitnud sama firma bussiga. Senistele sõitjatele lisandub iga korraga uusi.

Illi-Maret Uuk, ELKS-i Tartu osakond

Sonda osakonna reis Abrukale

Sonda osakonnal on saanud traditsiooniks külastada igal suvel mõnda väikesaart, et tutvuda sealsete vaatamisväärsuste ja loodusega. 2022. aasta juunis võttis grupp Sonda osakonna reisiselle suuna Abrukale. Saarele sõitsime juba reede õhtul, laupäeval toimus jalgsimatk giidiga ja pühapäeval automatk giidiga.

Teel Abrukale. Foto autor: Margit Soolep

Laupäevane matk kujunes pea viietunniseks. Vahepeal võtsime looduses väikese eine ja siis liikusime edasi. Õhtuks oli enamik saarest läbi käidud. Kellel oli veel jaksu ja viitsimist, võis teha saarel tiiru jalgrattal. Pühapäeva hommikupoolikul algas automatk. Giidiks oli Abruka saarevaht. Oleme kindlad, et Abrukal ei jäänud avastamata mitte ühtegi jalatäit maad!

Õöbisime super turismitalus – Innu talus. Peale matkamise ja puhkamise parandasid meie seltsi tublid poisid pererahva murutraktori ja lõpetasid muru niitmise, mis oli traktori rikke tõttu pooleli jäänud.

Saarel saab jalutada ürgmetsas ning nautida rahu ja vaikust. Aga et seda kõike kogeda ja saare elust olust rohkem aimu saada, tuleb seda ikka ise külastada. Abrukal on rahu, vaikus, linnulaul ja meremüha. Ja muidugi ülisõbralikud inimesed!

Stella Mäitse, ELKS-i Sonda osakond.

Spontaanne talgutöö Abrukal. Foto autor: Margit Soolep

Abruka (bussioote)paviljon. Foto autor: Margit Soolep

Ootame infokirja kaastöid teile olulistel teemadel! Samuti ootame tagasisidet, mida soovite infokirjast lugeda. Saada oma arvamus info@elks.ee.

Telli infokiri e-postiga

<https://elks.ee/liitu-meie-infokirjaga/>.

Infokirja pani kokku ja toimetab Eesti Looduskaitse Seltsi kommunikatsioonitoimkond. Kommunikatsioonitoimkonna e-post: info@elks.ee.